

1999. – 20 s.

11. Chernihivski Afiny / [Peredm., upor. text. materialu, komentar A. Mkarova]. – K. : Mystetstvo, 2002. – 288 s.

12. Cunabula erudita. – 1734–1736. (LNNB im. V.Stefanyka (VR). – F. 3. – № 747. – 223 ark.).

13. Galatowski Ioannicyusz. Skarb pochwały z kożdey nauki wuzwoloney do skarbnycy... / I. Galatowski. – Nowogrodek : typogr. Archiepiskop, 1676. – 14 pp.

Загоруйко М. А., аспірантка кафедри філософії та культурології, Чернігівський національний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка (Україна, Чернігів), uvertura_m@mail.ru

Тезаурус барочной поэтики как “сокровищницы” эстетики удивительного на материалах “Черниговских Афин” (вторая половина XVII – первая половина XVIII в.)

На материалах “Черниговских Афин” проанализирован тезаурус барочной поэтики как “сокровищницы” эстетики удивительного, “чудного–мистериального” в украинской культуре. Основное внимание уделено поэтике и аналитике курьезной и фигурной поэзии, которые фокусируют в себе важные черты и эстетический тезаурус украинского барочного стиля.

Ключевые слова: украинское Барокко, “Черниговские Афины”, барочная поэтика, курьезная поэзия, барочный тезаурус, “эстетика удивительного”.

Zagorulk M. A., Postgraduate student of philosophical and cultural studies department, Chernihiv National Pedagogical University (Ukraine, Chernihiv), uvertura_m@mail.ru

Thesaurus of the Baroque poetics as “treasury” of aesthetics of the miraculous on the materials of “the Chernihiv Athens” (the second half of the XVII – the first half of the XVIII centuries)

Thesaurus of the Baroque poetics as “treasury” of aesthetics of the miraculous in the Ukrainian culture is analyzed on the materials of “the Chernihiv Athens”. The main emphasis is placed on poetics and analytics of curious and figurative kinds of poetry that focus on the main features and aesthetic thesaurus of the Ukrainian baroque style.

Keywords: the Ukrainian Baroque, “the Chernihiv Athens”, poetics of the baroque, curious poetry, thesaurus of the baroque, “aesthetics of the miraculous”.

* * *

УДК 130

Загрійчук І. Д.

доктор філософських наук, доцент, професор кафедри філософії та соціології, Українська державна академія залізничного транспорту (Україна, Харків), zagrij@yahoo.com

УКРАЇНСЬКА ЕЛІТА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ЦІЛІСНОСТІ НАЦІЇ

В статті аналізується сутність нації, її відмінність від етносу та складний історичний шлях її становлення і розвитку. Доведено, що основною із сутнісних ознак нації, є її цілісність, яка проявляється у зведенні воедино всіх інших складових національного організму. Цим нація відрізняється від етносу, представники якого не усвідомлюють свою самобутність як певну цілісність. Зрілість нації виявляє себе у чіткому вирізненні себе серед інших, що передбачає протиставлення себе цим іншим. Доведено, що зрілість нації і її здатність виступати безпосереднім суб'єктом історичного розвитку можлива тільки при повній соціальній структурі, найважливішим елементом якої є еліта, що здатна екзистенціальні національні почування узагальнити і довершити в національній ідеї. Цілісність української нації і її успішність можлива лише за умови наявності освіченої та високоморальної політичної еліти.

Ключові слова: нація, цілісність, еліта, структура, національна ідея.

Як би ми не ставились до поняття “еліта”, воно все ж відображає реальне явище суспільного життя, оскільки має відношення до структури соціуму, який, як відомо, чим більш розвинений, тим більш структурований. Але й структура суспільств є надто розмаїтою і не лише в історичному минулому, але й сьогодні, не дивлячись на те, що продовжується процес уніфікації, який тісно пов'язаний з глобалізацією.

Як касти в минулому, які, до речі, збереглись ще й сьогодні, хоч і не прописані в конституціях, так і сьогоднішня структурованість суспільств демократичного штибу мають глибокі базові засади, спільні передумови,

які лише модифікуються, але структурованість як така зберігається. Типи структурованості суспільства інколи так мімікують, що навіть у формально демократичних соціумах можна почути про кастовість, коли, наприклад, ми бачимо родинність у структурах влади. Очевидно, що поняття “еліта” відображає бажання, потребу і можливість адаптувати історичні напрацювання до сучасної ситуації, яка демонструє нібито й рухливість структури, однак останні до певної міри все ж є усталеними.

Таким чином, поняття “еліта” в демократичних суспільствах є способом облагородження застарілих понятійних форм, що обумовлено як змінами в структурі суспільств, так і прагненням ці зміни оптимізувати. Ми виходимо з того, що еліта в демократичному суспільстві – це кращі в моральному і професійному відношенні особистості, які посідають це почесне і відповідальне місце в суспільстві в процесі виборів та демократичних конкурсів. Відповідно, еліта – це не замкнута каста, а постійно оновлювана структура, без якої неможливе повноцінне функціонування сучасного суспільства.

З моменту виходу праць Г. Моски, [15] В. Парето [16], присвячених теорії еліт, пройшло досить багато часу. Основні позиції первинних теорій еліт наступними дослідниками були не лише уточнені, але й розвинені [7, 12, 13]. Причому до цього процесу доклали своїх зусиль не тільки західні філософи та соціологи, але й наші дослідники, перед якими в новітню добу, в епоху переходу від адміністративної системи управління державою комуністичного штибу до демократичних принципів, гостро постали проблеми теоретичного обґрунтування політичної практики нового типу. Серед таких авторів можна назвати К. Баранцеву [1, 2], І. Белебиху [3], Л. Васильєву [4], С. Вовканич [5], М. Головатого [6] та багатьох інших. З'явилися праці, присвячені як історичній традиції у вітчизняному суспільствознавстві [10, 14, 17], так і розвідки, що мають на меті дослідити тенденції розвитку політичного процесу в умовах розбудови національної держави [8, 11, 18]. Однак при досить розгалужених дослідженнях явищ елітарності ще залишається недостатньо дослідженою проблема ролі еліти в соціально-культурній цілісності нації. А соціально-культурна цілісність нації, як відомо, є важливою передумовою її життєздатності.

Виходячи з неоціненної ролі еліти взагалі, і політичної зокрема, в становленні та збереженні цілісності національного організму, забезпеченні його ефективного та повноцінного функціонування, в статті ставиться завдання дослідити стан та перспективи української еліти та виявити історичні передумови, які сприяють чи гальмують розвиток такого процесу.

Говорячи про національну еліту та її роль в житті народу-нації, слід перш за все визначитись з поняттям нації. Адже від того, як ми концептуалізуємо таке явище історичного розвитку як нація, залежить наше розуміння еліти та її можливостей і завдань.

В більшості публікацій, присвячених проблемам нації, попри всі розбіжності в способі визначення, остання кваліфікується як “політизований етнос”. Таке розуміння нації обумовлене визнанням того, що етнос, як національний рівень розвитку історичної спільноти, є такою формою гуртування індивідів у громади, коли вона тримається здебільшого на родинних і культурних узах.

Такий гурт може існувати автономно, самостійно і незалежно, але, як правило, етноси є складовими частинами абсолютистських держав, в яких правитель, що здійснює владу від імені бога, не має гострої потреби в культивуванні соціально-культурної цілісності держави, оскільки на той час сакральні підстави в життєдіяльності абсолютистського політичного утворення є більш вагомими. Саме з цієї причини періодом становлення доби націй і націоналізму вважається період, що починається з часу буржуазних революцій. Таке розуміння є досить логічним, оскільки буржуазія для досягнення своїх політичних цілей вперше в історії мобілізувала до політичної активності досить широкі народні маси. Вона зуміла створити культурні передумови розвитку буржуазного суспільства як певної цілісності. І хоч за соціальним статусом громадяни буржуазної держави залишились далеко не гомогенними, більшість з них через продукування цінностей національного гурту відчули себе причетними до суспільства як цілого.

В основі формування української національної спільноти лежить киеворуський етнос, який також має свою історію становлення. Та все ж про українців як націю очевидно слід говорити, починаючи з козацької доби. Саме в козацьку добу української історії ми спостерігаємо спочатку пробліски національної свідомості, що проявляється в усвідомленні цілісності козацького стану, яке пізніше буде поширене на всіх інших жителів території. І мова вже буде йти про козацьку націю. Або як кажуть сьогодні, що ми нація козаків.

Однак слід зауважити, що становлення нації, яке неможливе без усвідомлення цінності цілісності такої спільноти, є досить тривалим історичним процесом. Поява перших проблісків такої свідомості ще не означає, що нація сформована. І це твердження можна обґрунтувати на прикладах тієї ж історії козацчини. В часи Богдана Хмельницького значна частина козацтва піднялась на повстання проти польської шляхти не з метою досягнення національної незалежності, а з соціально-економічних міркувань. І тільки пізніше, в процесі розгортання боротьби та усвідомлення обмеженості соціальних та економічних прагнень і навіть неможливості їхнього досягнення без політичної незалежності, повстанці разом із провідниками дозріли до розуміння загальнонаціональних завдань цього соціального виступу. Таким чином, можемо сказати: становлення нації, що здійснюється через вирізнення та протиставлення себе іншим, може і часто реалізується, починаючи з усвідомлення соціально-економічної залежності. Остання, якщо мова йде про залежні народи, виступає первинною основою, "спусковим гачком" національного самоусвідомлення.

Нація є соціально-політичною і культурною спільнотою з розвиненою свідомістю своєї культурної та політичної окремішності, тоді як етнос – це нація в собі, яка не обов'язково стає дійсною нацією. Етнічна спільнота завжди має виразне культурне обличчя, але її культурна самобутність не усвідомлюється як певна цілісність, що може бути основою претензій на незалежне політичне існування. Отож, в осмисленні проблеми становлення української нації неможливо обійтись без дослідження етнокультурних передумов цього процесу.

Етнічні культурні складові в донаціональних спільнотах існують у формі розрізнених, несистематизованих

елементів. Ці елементи по суті є окремими ознаками нації. Кожним окремим індивідом вони можуть усвідомлюватись різною мірою. Їхньою загальною характеристикою є те, що вони не зведені в єдине ціле, а значить і не усвідомлюються як тотальність, через що їх можна кваліфікувати як такі, що є недостатньо розвиненими. Очевидно, що саме такою була, як правило, свідомість української еліти у XVIII ст. У цей час "структура політичних лояльностей верхівки українського суспільства вмонтовувалась у російську абсолютистську систему..." й "автономна" ідентичність локальної еліти стосувалась здебільшого прагнення зберегти станові привілеї, територіальні особливості самоврядування" [9, с. 291]. Ця свідомість не була національною за своїм поняттям, оскільки не протиставляла себе іншим спільнотам, в даному випадку російській. Вона не була цілісною, завершеною в собі. Вона не репрезентувала спільноту як світ в мініатюрі, оскільки її носії не бачили можливості для себе брати безпосередню участь у світових справах від імені української громади. Нерозвиненість, по суті ненаціональний характер такої свідомості, проявляється в тому, що хоч етнонаціональні ознаки в ній присутні, але вони функціонують як фрагментарні, такі, що не пов'язані між собою. Причиною цього є відсутність довершеної колективної свідомості, свідомості, яка б ув'язувала всі культурні форми в єдину, національну систему світобачення. Колективна свідомість такого штибу ще не є істинною свідомістю колективного, місце якого посідає нація.

Ці теоретичні положення можна проілюструвати на українських реаліях початку XX століття. Дуже вдало стан української свідомості в цей час відобразив український письменник М. Куліш. У п'єсі "Мина Мазайло" він змалював персонажі, що зваблені і глибоко переймаються тими чи іншими національними особливостями української історії та культури, але не в змозі витворити з них цілісний світогляд, який би відповідав загальному національному завданню, був усвідомленням цих завдань у їхній цілісності, врешті-решт сприяв їх розв'язанню. Натомість усі вони демонструють свою односторонність у розумінні національного, результатом якої є хвороба взаємних кпинів та звинувачень, на які витрачається значна частина суспільної енергії.

Ситуація, що відображена в цьому творі, була характерною для початку XX століття. Вона свідчить про те, що підґрунтя для творення модерної української нації було, що український етнос мав своїх adeptів, які готові були за нього боротись, відстоювати його, але поки що не здатні ефективно це робити. Умовою ефективності відстоювання національних інтересів, а значить і своїх власних, є усвідомлення глибинних суспільних основ особистісного буття, які не можуть бути зведені до останнього, але складають його сутність. Таке усвідомлення дається освітою, знанням, а воно є чимось більшим, ніж емоційна, екзистенціальна вкоріненість тим чи іншим боком власного існування у суспільність. Освіченість, свідоме прийняття суспільної сутності власного існування передбачає пізнання загального як зв'язку між його множинними, розмаїтими складовими. Таке розуміння своєї пов'язаності з іншими, усвідомлення цілісності спільноти, яка гарантує кожному з нас можливість бути самими собою, вимагає визнання відмінності іншого як передумови цілісності загального.

М. Кулішу вдалось художніми засобами схопити глибинну “хворобу” української нації початку ХХ століття, сутність якої полягала у нездатності певної частини громадян пов’язати окремі, нехай навіть надто важливі інтереси, у єдиній системі світобачення, примирити ці окремі інтереси в національній цілісності. Той факт, що окремі індивіди, навіть більшість із них, переймаються тими чи іншими характерними рисами спільноти, свідчить не лише про можливість постановня української нації, але й про її фактичну наявність. Свідчить, що наявна спільнота вже є чимось більшим, ніж етнос, що вона є нацією, яка ще формується, але все-таки вже існує. І знову ж таки існує не лише в собі, але й для себе. Хоча часто її представники й демонструють міжособистісне непорозуміння, сперечаються, звинувачують одне одного, та все це свідчить лише про таке: відбувається процес “намацування” цінності національного як основи існування окремих індивідів.

Недоліки суспільної свідомості, які демонструють герої твору “Мина Мазайло”, зустрічаються ще й сьогодні. Інколи можна зустріти людей, які за своїм походженням, ментальністю, належністю і навіть мовою є представниками української нації, але в дискусіях часто заперечують суверенність та окремішність спільноти, до якої належать, виступають з ідеями і навіть здійснюють практичні кроки, що шкодять цілісності української спільноти, руйнують зв’язки між індивідами, які становлять сутність сконсолідованої нації. Звичайно, така суспільна, світоглядна позиція не зміцнює єдність нації. Скажемо більше, вона шкодить національній спільноті, сприяє протилежному процесу – внутрішній ворожнечі і розпорошенню життєвих сил.

Свідомість цінності колективу як основи буття та сили індивіда, свідомість необхідності колективного гуртування – це завжди цінність, що виведена на найвищу сходику суспільних чеснот. Коли такої ієрархії цінностей не існує і пошана до суспільного, колективного не має статусу найвищої цінності, яка собою обіймає всі інші чесноти, тоді говорити про розвинену національну свідомість як найвищу форму колективної свідомості не приходиться. Будь-яка справжня, істинна колективна свідомість – це завжди вісь, стрижень, серцевина, до яких “кріпляться” і завдяки чому знаходять своє місце у структурі цілого всі громадянські чесноти, без яких неможливе існування суспільства. Передумови такої свідомості формуються довго, протягом багатьох століть, перш ніж кожен окремий представник спільноти чи хоча б найбільш активні її члени стануть свідомими охоронцями, оборонцями, а потім і творцями окремих структур такої свідомості.

Оскільки національна самосвідомість є, як ми говорили вище, стрижнем світогляду, його ядром, то виходить, що найкраще, у найбільш прозорій і відрефлексованій формі національний світогляд може бути явлений “для себе” у сфері філософії, через знання теоретичне. Звідси випливає інше, а саме: продукування такої свідомості і її поширення серед членів спільноти лягає на плечі освіченої верстви. А це, у свою чергу, тягне за собою наступний висновок: цілісність нації, як її сутність і найбільша цінність, не може відбутись без наявності такої верстви. Оскільки життя національної спільноти багатогранне, то еліта, як освічена частина суспільства, повинна би очолювати всі галузі та сфери суспі-

льного життя. Але оскільки мова йде не про окремі галузі та сфери життя, а про націю та її життєспроможність як суб’єкта історичного розвитку, то цілісність та згуртованість нації, що є запорукою її успішності, можлива лише за умови наявності освіченої та високоморальної політичної еліти.

Повертаючись до української історії, побачимо, що панівні нації намагались, і не безуспішно, відтіснити український етнос на периферію культурного та політичного життя, маргіналізувати його. Якщо деякі представники українства і висувались на економічному і, особливо рідко, на політичному поприщі, то це вдавалось їм здебільшого ціною національного самозречення. Так значна частина російського дворянства та польської шляхти була за походженням українською, але політично та культурно вона все ж таки Україні не належала, оскільки працювала на розбудову тих держав, які своєю політикою перекреслювали українську перспективу.

Українське “культурне тіло” не могло достатньо активно розвиватись через втрату в історичному минулому значної частини інтелектуальної еліти. Сказане стоїть у всіх сферах суспільного життя і, особливо, таких специфічних сегментів суспільного цілого, як наука та філософія, які якраз і формують еліту, людей спроможних досягнути загальність і її вартість в існуванні індивіда і спільноти.

І все ж становлення української нації, суттєвою і чи не найголовнішою ознакою чого є формування національної самосвідомості, відбулось. Однак, кожний раз при розмові на ці теми приходиться робити застереження, а саме: це формування відбулось у своїх основних рисах, оскільки на рубежі 20-30 років ХХ століття насильницьки було перервано. Ще й сьогодні, незважаючи на постановня української держави, що де-юре означає перетворення українського етносу на політичну націю, епоха т.зв. “національного відродження”, як вважає Г. Касьянов, “у деяких проявах триває й понині” [9, с. 291]. А це означає, що процес формування специфічно “української” ідентичності не завершився, що ця ідентичність не виступає як “цілісне явище” [9, с. 291].

Для нації характерні сконсолідовані національні ознаки. Це означає, що вони узгоджені між собою, становлять певну цілісність і ця цілісність належним чином усвідомлюється. Іншими словами, нація здійснюється, стає такою за своїм поняттям тоді, коли її представники усвідомлюють себе як члени однієї спільноти, яка для них важить дуже багато, за яку в лиху годину можна покласти свої голови.

Знову повернемося до доби Б. Хмельницького. Задовго до національного повстання 1648-1654 р.р. наприкінці ХVІ століття в суспільній свідомості українців віднаходимо моменти, які свідчать про розрізнення і навіть протиставлення себе полякам. Таке протиставлення здійснюється в релігії і, ширше, у культурі. В українському духовному житті цього часу домінантою звучить вимога бути відданим своїй вірі, своїй культурі, гідно нести естафету своїх предків. Такі мотиви зустрічаємо не тільки в писаннях І. Вишенського, але також у фольклорі – піснях, думах і т.п. Хоч це протиставлення у сфері культури і відбувалося, цілісного національного бачення проблем українського розвитку в цей час ми не знаходимо. Це не було ще справжнім протиставленням – протиставленням аж до розмежування політичного.

Український етнос у XVII столітті ще не трансформувався в націю. Значна частина освічених та заможних українців встигла за попередній час за своєю культурою, соціальним станом та способом життя перетворитись на польську шляхту. Об'єктивно ця частина населення по суті перестала бути українцями. Вони були позбавлені національної свідомості, хоч генетично із широким українським загалом були пов'язані. Ця обставина до певної міри заплутувала та ускладнювала розуміння українського етносу в націю, а у кризові періоди історичного розвитку доводила прямо-таки до трагедії, коли "свої бились зі своїми" (П. Куліш).

Власне стан української національної свідомості в цей час можна назвати ювенільним. Це була свідомість юної нації, проблеми якої коренились у неповній соціальній та культурній структурі, відсутності цілісності. Розхристаність, розполовиненість української свідомості свідчать про її недостатню зрілість. З достатньою силою козацька нація не могла себе протиставити полякам ні в культурі, оскільки більша частина української еліти перекинулася у польський табір, ні в політико-економічному сенсі, оскільки держава та економіка були в руках у польського короля та шляхти. Українська суспільність носила периферійний статус, була маргінальною. Відповідно такою була і її колективна свідомість. Ось де знаходились корені українського національного недоусвідомлення. Саме з цієї причини початок українського національно-визвольного руху 1648 року був банальним повстанням. Повстання мало соціальний характер і було спрямоване проти шляхти взагалі, дарма, що серед них були й етнічні українці. І тільки згодом, у кульмінаційний період визвольних змагань, національна свідомість провідників і значної частини повстанців набула цілісного характеру, стала національною в повному розумінні цього слова. Та, на жаль, стан цієї свідомості через нетривале існування самостійної "козацької республіки" не був закріплений. Перемога над гнобителем не стала безумовною і повною, не стала такою, якою вона могла стати у справі формування національної самосвідомості. Вона завжди залишалась із присмаком гіркоти.

Однак, попередня історія наклала глибокий відбиток на українську свідомість та ментальність, особливо національне повстання 1648 – 1654 р.р. Українська козацька та недовготривала республіка, яку їй вдалось витворити, стане на всі подальші часи споминами і втіхою, драматичним нагадуванням про можливості, які належним чином не були використані попередниками. Ці події та героїка, що їх супроводжувала, стануть національним символом, народним переказом, навіть, до деякої міри, міфом, який буде жити українські серця всі наступні віки аж до сьогоднішнього дня. Все це свідчить про глибоко екзистенціальний характер національного почуття.

І все ж, аналізуючи проблему соціально-культурної цілісності нації та ролі в ній еліти, слід підкреслити, що екзистенційного почуття приналежності до нації мало. Це почуття повинно знайти своє завершення в ідеї цілісності нації, яку називають національною ідеєю. Національна ідея узагальнює, стягує все розмаїте соціально-політичне буття спільноти до єдиного знаменника, виступає фактором духовного єднання громадян у єдине ціле, яке прийнято називати історичним суб'єктом. У

свідомості громадян вона присутня як ядро національної духовності, а до її вироблення безпосереднє відношення має еліта.

На сьогодні структурними одиницями світової людності є нації. Від того як нації будуть розвиватись, залежить доля людства. Успіх будь-якої нації залежить від її згуртованості, здатності відповідати на виклики часу і, завдяки цьому, виходити на нові рубежі розвитку. Іншими словами, мова йде про цілісність нації, яка може забезпечити саме такий розвиток. Цілісність нації може досить багато складових, але оптимальне, повне, належне її забезпечення може здійснити еліта і найперше освічена високоморальна політична еліта.

Список використаних джерел:

1. Баранцева К. Трансїсторичні підстави буття еліти: соціально-філософський аспект : (стаття перша) / К. Баранцева // Філософська думка. – 2005. – № 1. – С. 23-43.
2. Баранцева К. Трансїсторичні підстави буття еліти: соціально-філософський аспект : (стаття друга) / К. Баранцева // Філософська думка. – 2005. – № 2. – С. 13-29.
3. Белебеха І. Українська еліта / І. Белебеха. – Харків : Видання журналу "Березіль", 1999. – 345 с.
4. Васильєва Л. Н. Теория элит (синергетический подход) / Л. Н. Васильева // Общественные науки и современность. – 2005. – № 4. – С. 75-85.
5. Вовканич С. Плюралізм еліт і універсалізм елітарності / С. Вовканич // Схід. – 1996. – Березень, № 4. – С. 30-34.
6. Головатий М. Політична еліта сучасної України: регіональний і національний контекст / М. Головатий // Політичний менеджмент. – 2006. – Спецвипуск.
7. Дай Т., Зиглер Х. Демократия для элиты (Введение в американскую политику) / Т. Дай, Х. Зиглер. – М. : Юридическая литература, 1984.
8. Журавський В., Кучеренко О., Михальченко М. та інші / В. Журавський, О. Кучеренко, М. Михальченко та інші. – Політична еліта України: теорія і практика трансформації. – К. : Логос, 1999.
9. Касьянов Г. Теорії нації і націоналізму / Г. Касьянов. – К. : Либідь, 1999. – 352 с.
10. Корольов Г. Національна еліта в творчій спадщині Івана Франка / Г. Корольов. Режим доступу : <http://www.history.org.ua/xix/13/10.pdf>
11. Кочубей Л. Теорії еліт: зарубіжний досвід для України / Л. Кочубей // Сучасна українська політика: політики і політологи про неї. – Київ, Миколаїв, 2008. – Вип. 14.
12. Латигіна Н. А. Сучасні теорії еліт в політичній науці США і Великої Британії / Н. А. Латигіна // Трибуна. – 1998. – № 7-8. – С. 25-27.
13. Ледяев В. Кто правит? Дискуссия вокруг концепции власти Роберта Даля / В. Ледяев // Социологический журнал. – 2002. – № 3. Режим доступу : <http://www.nir.ru/sj/sj/sj3-02led.html>
14. Липинський В. Листи до братів-хліборобів / В. Липинський. – Київ – Філадельфія, 1995. – 470 с.
15. Моска Г. Правлячий клас / Г. Моска // І. – 2006. – № 45.
16. Парето В. О применении социологических теорий / В. Парето // Социс. – 1995. – № 10. – С. 137-145.
17. Штогрин Д. Концепція національної еліти в історіософії Дмитра Донцова / Д. Штогрин // Людина і політика. – 2002. – № 3 (21). – С. 47-52.
18. Шульга М. Етапи становлення політичної еліти в Україні в роки незалежності // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – № 4. – С. 24-37.

Загрийчук І. Д., доктор філософських наук, доцент, професор кафедри філософії та соціології, Українська державна академія залізничного транспорту (Україна, Харків), zagrij@yahoo.com

Українська еліта як важлива складова соціально-культурної цілісності нації

В статті аналізується сутність нації, її відмінність від етносу та складний історичний шлях її становлення та розвитку. Доказано, що основною з суттєвих характеристик нації є її цілісність, яка проявляється в своєчасній реакції на всі інші складові національного організму. Етим нація відрізняється від етносу, представники якого не усвідомлюють свою самобитність як певну цілісність. Зрілість нації проявляється в

четком различении себя среди других, что предполагает противопоставление себя этим другим. Доказано, что зрелость нации и ее способность выступать непосредственным субъектом исторического развития возможна только при полной социальной структуре, важнейшим элементом которой является элита, способная экзистенциальные национальные чувства обобщить и довести их до национальной идеи. Целостность украинской нации и ее успешность возможны только при условии наличия образованной и высокоморальной политической элиты.

Ключевые слова: нация, целостность, элита, структура, национальная идея.

Zagriichuk I. D., Dr. phil., docent, professor at the philosophy and sociology chair, Ukrainian state academy of railway transport (Ukraine, Kharkiv), zagrij@yahoo.com

Ukrainian elite as a crucial constituent of the social-cultural integrity of the nation

The article analyses the essence of the nation, its difference from ethnos and its difficult historical way of formation and development. It is proved that one of the most important national traits is its integrity which becomes apparent by integration of all other constituents of the national organism. This is the difference between the nation and the ethnos whose representatives are not aware of their unique identity as certain integrity. The maturity of the nation shows in the precise differentiation between oneself and others which presupposes the contrasting of oneself and the others. It is argued that the maturity of the nation and its ability to act as a direct subject of historical development is possible only under the condition that there exists a full social structure the most important element of which is the elite. This elite is able to generalize existential national feelings and convert them into the national idea. The integrity of the Ukrainian nation and its success is possible only under the condition that there exists a well-educated and highly moral political elite.

Keywords: nation, integrity, elite, structure, national idea.

* * *

УДК 323.2

Ищенко І. В.

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри політології, Дніпропетровський національний університет ім. Олеся Гончара (Україна, Дніпропетровськ), iv.ishchenko@gmail.com

ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ НЕСТАБІЛЬНІСТЮ СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ДЕМОКРАТІЇ

Метою роботи є дослідження основних засад ефективного управління нестабільним соціальним середовищем в умовах демократії. Процес наукового пізнання праксеологічних засад управління нестабільністю має чітко виражений міждисциплінарний характер. Дослідження проводилося на принципах наукової об'єктивності та комплексності дослідження предмета, а також на основі тісного поєднання теорії та практики. Саме це зумовило вибір загальних та спеціальних методів, до яких належать абстрактно-логічні методи пізнання (аналіз, синтез, дедукція, індукція), аналітичний, компаративістський, синергетичний і системний методи. Засади управління нестабільністю в умовах демократії повинні ґрунтуватися на максимальній відкритості владних інститутів і суспільства та їх чутливості до змін соціального середовища. Якщо ж флуктуація соціуму набуває загрозливих масштабів, ефективним методом зниження конфліктності суспільства є його переорієнтація на інші символи.

Ключові слова: нестабільність соціального середовища, потенціал владних ресурсів, ентропія соціуму, синергетика, екстремізм, символи, методи управління.

Актуальність теми дослідження пояснюється перспективами розбудови демократії в Україні. Як відомо, трансформація нашого соціуму супроводжується багатьма викликами і нестабільністю. Разом з тим, успішність гармонізації суспільних відносин залежить, в тому числі, від уміння діючих інститутів влади користуватись теоретичними і практичними рекомендаціями науковців у цій галузі знань.

Мета роботи – дослідження основних засад ефективного управління нестабільним соціальним середовищем в умовах демократії. Причому, нас більшою мірою цікавлять саме ті нестабільні умови соціуму, які ще не дійшли до кризи. Проте, за цих обставин ентропія в суспільстві зростає і якщо не докласти відповідних зусиль, то криза неминуча.

Дослідження Сапа Н. В. охоплює наукові і праксеологічні засади формування механізмів антикризового державного управління в Україні та засоби їх впровадження. Розкриваючи ці механізми, автор застосовує компаративний аналіз, що дозволяє виділити праксеологічні засади управління, виокремити спільні риси і закономірності управлінської діяльності в цих умовах [7]. З тематики стратегічного управління економікою в даному контексті виокремлюється робота І. Ансоффа. Дослідник застосовує методикою відстеження динаміки нестабільності і реакції на неї керівництва організації, яку, на нашу думку, можна використати для аналізу якості політичного управління в умовах нестабільності. Крім того, ранжування завдань в залежності від терміновості їх вирішення а також дії керівництва за умов слабких сигналів про нестабільність, теж заслуговує на увагу [2]. Дисертаційне дослідження Ялової М. А. сфокусовано на дослідження ефективності управління політичними процесами в умовах соціально-економічної нестабільності. Авторка робить висновок, що наявність дійсних механізмів швидкого виявлення, запобігання та розв'язання конфліктів залишається необхідною умовою ефективного функціонування політичної системи і показником її стабільності [9, с. 10].

Як відомо, менеджмент розглядає різні підходи до управлінської діяльності, основними з яких є процесний, системний і ситуаційний. Коротко зазначимо характерні риси цих підходів у взаємозв'язку з нестабільним станом соціального середовища. Перший з них характеризується стійким алгоритмом дій, застосування якого, на нашу думку, пов'язано з формуванням і втіленням у свідомість населення, насамперед маргінальних груп, тих ідеологічних настанов, що нівелюють вплив екстремістських рухів, течій, політичних організацій. Зауважимо, що його використання без застосування певних ситуативних методик буде, мабуть, неефективним, оскільки і на макрорівні в масштабах усього суспільства, і на мікрорівні у певній соціальній структурі трапляється маса і випадкових, і цілеспрямованих відхилень від лінійної залежності. Тобто, будь-який суб'єктивний чинник може спровокувати підвищену руйнівну ентропію в суспільних відносинах, яку можна уповільнити і звести нанівець нестандартними діями владних інститутів, в залежності від конкретної ситуації, покладаючись на особистий досвід виконавців-керівників. Важливою умовою досягнення позитивного результату в управлінні нестабільністю є використання необхідного потенціалу владних ресурсів. Отже, ми повинні звернутися до іншого управлінського підходу – системного. Бачити проблему в комплексі, системі означає урахування максимально можливої кількості сутнісних чинників, що впливають на нестабільний стан соціального середовища.

Кумулятивний ефект від сукупності задіяних владних ресурсів щодо зниження ентропії соціуму, вочевидь, спрацює за умов їх взаємоопілення. Така злагодженість, звісно, може бути досягнута, коли керівний вплив задіяний своєчасно. Отже, тут виникає праксеологічна проблема своєчасності аналізу ситуації в соціумі і застосуванні необхідної управляючої дії. Йдеться про ситуаційний підхід в управлінні нестабільністю складного соціального об'єкта. Соціальне управління в нестабільний період можна порівняти з війною. Коли ко-